Ĕçе тăваканĕ: Иванова Валентина Михайловна, Канаш районĕн Сухайкасси тĕп шкулĕнче чăваш чĕлхипе литератури вĕрентекен
Предмет: Чăваш литератури
Шкул: чăваш шкулĕ
Ачасен ӳсĕмĕ: 5-мĕш класс
Тема (блок) ячĕ: „Тăван кил – ылтăн сăпка“
Урок теми: „Атте-аннене, ватăсене хисеплесси – пирĕн тивĕç“ (Геннадий Волковăн „Ăслă ача“ калавĕ тăрăх, 2-мĕш урок)
Урок тĕсĕ: критикăлла шухăшлава, çыхăнуллă пуплеве аталантармалли хутăш урок.

Урок теми: „Атте-аннене, ватăсене хисеплесси – пирĕн тивĕç“
(Геннадий Волковăн «Ăслă ача» калавĕ тăрăх)

Урок эпиграфĕ: Аçу-аннӳне хисепле, хăвнах ырă пулĕ.
Ваттисен сăмахĕсем

1.Харкамлăх (личностные) (Права, тĕллев, тупсăм, мораль)
а) калаçас, тăнласа ăнкарас, ăнланса вулас енсене аталантарни;
ă) тĕнче литературинче тăван литературăн тӳпи те пысăк пулнине, литература ачасене (вулакана) ăс панине ăнланса илни;
б) илемлĕ хайлава вуласа тухнă хыççăн харпăр хăй шухăшне палăртма пĕлни (хăй вуланă кĕнеке çинчен шухăшланине çирĕплетсе пани)
в) тăван халăхăн авалтан пыракан йăли-йĕркине асра тытасси; атте-аннене, çемьери çынсене хисеплес туйăма аталантарасси.

2.Предметсен пĕрлĕхлĕ результачĕсем (метапредметные) (йĕркелӳ, хутшăну, информаци)

Йĕркелӳ́: ума лартнă тĕллеве пурнăçлама тухăçлă мелсем суйласа илни; текстпа ĕçлеме, ăнлавсене хак пама, пĕтĕмлетӳ́сем тума пĕлни.

Хутшăну: тĕрлĕ мелпе – мăшăррăн, пĕчĕк ушкăнпа, пĕрле килĕштерсе ĕçлеме – пĕрлĕхлĕ ĕçĕн харкам пайне пурнăçлама хăнăхни, харпăр хăйĕн тата ыттисен ĕçне хаклама вĕрентни.

Информаци: шухăша пĕтĕмлетсе ăна çыхăнуллă, туллин те тĕрĕс уçса пани; информаци çăл куçĕпе усă курма пултарни (кĕнеке, ИКТ).

3.Предмета вĕреннин результачĕсем (предметные): вуланă тата итленĕ хайлава (текста), фильма (видеоролика) хак пама вĕреннине аталантарни; пур пек пĕлӳпе тата хăнăхусемпе усă курса сăнарсене, ăнлавсене хак пани, хăйĕн шухăшне палăртни; И.Я.Яковлевпа Л.Н.Толстой калавĕсенче ĕмĕртен пыракан çирĕп ырă йăла пулнине кăтартни.

Урокра усă курнă технологисем: критикăлла шухăшлав технологийĕ, информаципе хутшăну технологийĕ, проблемăллă тата аталантару технологийĕсен еленчĕсем, ушкăнпа хутшăнса ĕçлесси.

Урокра усă курнă мелсемпе меслетсем: учитель сăмахĕ, ыйту-хурав, текстпа ĕçлени, видеофрагмент пăхни, тишкерӳ-пĕтĕмлетӳ, Венн унки, танлаштару таблици, эпизодсем тăрăх калаçуирттерни, ансăр-анлă, проблемăллă ыйтусем, илемлĕ вулав, Л.Н.Толстойăн „Старый дед и внучек“ („Ватă старикпе мăнукĕ“) калавĕпе паллашни, танлаштарни, словарь ĕçĕ, ӳкерчĕксемпе ĕçлени, презентаци слайчĕсемпе, карточкăсемпе ĕçлени.

ИКТ технологийĕ: мультимедиа презентацийĕ, „Ашшĕ-амăшне ăс пани“ видеофрагмент (китай халăхĕн) пăхни, „Атте-аннене хисепле“ вырăсла видеоролик пăхни.

Культурăсен çыхăнăвĕ: Г.Волковăн „Ăслă ача“ калавĕпе Л.Н.Толстойăн „Старый дед и внучек“ („Ватă старикпе мăнукĕ“) калавне танлаштарни.

Урокра кирлĕ хатĕрсем: компьютер, мультимедиа проектор, экран, 2 видеоролик: (https://disk.yandex.ru/i/gGhbm5ub2w6LZg) тата (https://disk.yandex.ru/i/Flk5HLjEx_aUtg), магнитсем, Венн ункин схеми, „Культурăсен çыхăнăвĕ“ танлаштару таблици, Л.Н.Толстойăн „Старый дед и внучек“ („Ватă старикпе мăнукĕ“) хайлавĕн тексчĕ, карточкăсем.

УРОК ЮХĂМĔ

I . Урока йĕркелени.

1.Сывлăх сунса класа йĕркелени, ачасен кăмăлне çĕклени, хастар пулма хавхалантарни.

Вĕрентекен: Ырă кун пултăр, ачасем! Эпĕ сире курма питĕ хавас! Кашниннех сăн-пичĕ çутă, куçра хĕлхем çунать. Кăмăлăрсем аван-и?

Ачасен хуравĕ: Аван!

Вĕрентекен: Маттурсем! Апла паян пĕр-пĕринпе килĕштерсе, туслă ĕçлĕпĕр.

II. Тĕп тапхăр умĕнхи ĕçсем:

1) **Урокра мĕн çинчен калаçасса прогнозлани.**

Вĕрентекен: Ачасем, паянхи урокра эпир мĕн çинчен калаçасса палăртма эпĕ сире видеоролик пăхма сĕнетĕп *(ачасем тимлĕн видеоролик пăхаççĕ* – (https://disk.yandex.ru/i/gGhbm5ub2w6LZg)

"Пуç мими штурмĕ" (видоролика тишкеретпĕр):

- Курнă видеороликра миçе сăнар?
- Видеороликра кама-кама кăтарнă?
- Тĕп сăнарĕ кам пулчĕ-ши?
- Çак видеоролик сирĕн чунăрта мĕнле туйăм çуратрĕ? Мĕншĕн?
- Ашшĕ-амăшĕ мĕншĕн хăйсене çапла тытаççĕ?
- Кам вĕсене ăс парать?
- Курнă видеороликăн тĕп шухăшĕ мĕнле-ши?
- Çак видеоролик сире эпир вуланă мĕнле хайлава аса илтерчĕ?

(ачасен тулли хуравĕсем)

2) **Урок темипе тĕллевне палăртни.**

Вĕрентекен: Çапла, ку видеоролик Г.Волковăн „Ăслă ача“ калав содержанине çывăх. Апла пулсан паянхи урокра эпир мĕнле хайлавпа ĕçлĕпĕр?

Ачасен хуравĕсем: Г.Волковăн „Ăслă ача“ калавĕпе.

1 слайд. **Вĕрентекен:** Ачасем, „Ăслă ача“ калавăн тĕп шухăшне аса илер-ха. *(ачасен хуравĕ)* Урок эпиграфĕ валли „Аçу-аннӳне хисепле, хăвнах ырă пулĕ“ ваттисен сăмахне илĕпĕр. Çапла вара, паянхи урок темине пĕрле палăртар-ха. *(ачасем урок темине палăртаççĕ)*

Инструктаж (ĕç йĕрки). Клеткăсенче панă сăмахсене çыхăнтарса темăна палăртăр, тетрадь çине çырса хурăр. *(вĕрентекен доска çине çырать)*

Атте	пирĕн	хисеплесси
ватăсене	аннене	тивĕç

2 слайд. Словарь ĕçĕ: ***ТИВĔÇ.*** Чувашско-русский словарь (1985). 1. долг, обязанность; *салтак тивĕçĕ* – воинский долг, *Тăван çĕр-шыв умĕнчи таса* ***тивĕç*** – священный долг перед родиной; *хисеплĕ* ***тивĕç*** – почетная обязанность; *чи пысăк* ***тивĕç*** – высший долг, этем тивĕçĕ – человеческий долг; *хăвăн тивĕçӳ тесе шутла* – считать своим долгом. 2. Право, основание; *сана çилленме ман тивĕç çук.*3. Достоинство, честь; *тивĕçе ан çухат* – не теряй своего достоинства. 4. Должен, обязан; *вăл сире кĕтсе илме тивĕç.* 5. заслуживающий, достойный чего-л.; *мухтава тивĕçлĕ ентешсем* – достойные славы земляки.

Вĕрентекен: Атте, анне – пирĕншĕн çав тери çывăх, ĕмĕр манми сăмахсем. Ăçтан манăн-ха ку сăмахсене?! Вĕсем пире çуратса, юратса ӳстереççĕ, çын тума, пурнăç çулĕ çине кăларма пĕтĕм вăйне параççĕ. Пурнăç урапи хăй çулĕпех кусать. Эпир ӳсетпĕр, тĕрекленетпĕр, атте-аннене вара ытларах та ытларах тимлĕх, пулăшу кирлĕ. Çакă – ача-пăчан чи пысăк тивĕçĕ. Чăваш çемйи мĕн авалтан аслисене, ваттисене хисеплени çинче тытăнса тăнă. Ыр йăлана çирĕп тытса пырасчĕ.

Ватлăх пĕртте савнăç мар.
Темĕн те курма тивет:
Е чир-чĕр ярать тымар,
Е ытти инкек çитет…

3 слайд*. III. Тĕп тапхăр. (Мăшăрпа, ушкăнпа ĕçлесси).*

1. Вĕренӳпе вулав кĕнекинче панă текстпа ĕçлени.

Инструктаж (ĕç йĕрки). 97-98 страницăри “Ăслă ача“ калав тăрăх панă ĕçсене тăвăр:

1-мĕш карточка: „Ăслă ача“ калаври ĕçсен йĕркисене тĕрĕс вырнаçтарăр.

1	ĕç пуçламăшĕ	А	*ватă çынна ывăлĕпе мăнукĕ çунашкапа лартса кайни, ывăлĕ ăна çырмана тĕксе яни*
2	ĕç аталанăвĕ	Ă	*ватă çын пурнăçĕ лайăхланни*
3	ĕç хĕрсе çитнĕ вăхăт	Б	*ватă çын ывăлĕпе тата кинĕпе пурăнни*
4	ĕç вĕçленĕвĕ	В	*ача çунашкана çырмаран илсе хăпартни, ашшĕне ăслă*

			сăмахсем каласа шухăшлаттарни, йăнăш тунине ăнланма пулăшни			
ХУРАВ			А-	Ă-	Б-	В-

2-мĕш карточка: хайлавпа çыхăннă терминсен тĕрĕс ăнлантарăвне тупăр.

1	Хайлав теми	А	*Пурнăçра пулса иртнĕ пĕр-пĕр ĕçе сăнлакан, калăпăшĕ тĕлĕшĕнчен пысăках мар илемлĕ литература хайлавĕ.*			
2	Хайлав тĕп шухăшĕ	Ă	*Илемлĕ литературăра сăнланă этеме, çут çанталăк вăхăчĕсене, пулăмĕсене, илемне, чĕр чунсемпе кайăк-кĕшĕке, хурт-кăпшанка, пĕр-пĕр япалана илемлĕх мелĕсемпе усă курса сăнлани.*			
3	Калав	Б	*Хайлавра кам е мĕн çинчен каласа кăтартни.*			
4	Сăнар	В	*Автор мĕн калас тени.*			
ХУРАВ			А-	Ă-	Б-	В-

2. Иртнĕ урокра киле панă суйлавлă виçĕ ĕçе тĕрĕслени.

Инструктаж (ĕç йĕрки): 1) калав тăрăх тунă сюжетлă ӳкерчĕксене ĕçсен йĕркине пăхăнса йĕркипе доска çине тухса çыпăçтарăр;

2) атте-анне, ватă çын çинчен калакан ваттисен сăмахĕсен пĕчĕк пухкăчĕсене ӳкерчĕксем айне магнитсемпе тыттарса тухăр;

3) *Ача* сăмахпа çырнă синквейнсемпе юлташсене паллаштарăр.

***__4 слайд__*. Вĕрентекен:** Атте-аннене хисеплесси çамрăк ăрăвăн тивĕçĕ пулнине палăртни кашни халăхăнах пур. Акă Христос тĕнĕнче Турă Моисей пророка Синей тăвĕ çинче панă 10 вĕрентĕвне аса илер. Моисейăн 5-мĕш вĕрентĕвĕнче «Почитай отца твоего и мать» - «Аçу-аннӳне хисепле» тесе палăртнă.

***__5 слайд__*. __IV. Культурăсен çыхăнăвĕ.__**

Инструктаж (ĕç йĕрки): Калава тимлĕ вулăр, шухăшне ăша хывăр.

Л.Н.Толстой. Сказка «Старый дед и внучек»

Стал дед очень стар. Ноги у него не ходили, глаза не видели, уши не слышали, зубов не было, И когда он ел, у него текло назад изо рта. Сын и невестка перестали его за стол сажать, а давали ему обедать за печкой.

Снесли ему раз обедать в чашке. Он хотел её подвинуть, да уронил и разбил. Невестка стала бранить старика за то, что он им всё в доме портит и чашки бьёт, и сказала, что теперь она ему будет давать обедать в лоханке. Старик только вздохнул и ничего не сказал.

Сидят раз муж с женой дома и смотрят — сынишка их на полу дощечками играет — что-то слаживает. Отец и спросил: «Что ты это делаешь, Миша?» А Миша и говорит: «Это я, батюшка, лоханку делаю. Когда вы с матушкой стары будете, чтобы вас из этой лоханки кормить».

Муж с женой поглядели друг на друга и заплакали. Им стало стыдно за то, что они так обижали старика; и стали с тех пор сажать его за стол и ухаживать за ним.

__6 слайд__*.** *Словарь ĕçĕ:* Лоханка (**ЛОХАНЬ**, -и, ж. 1. Деревянная клепочная посуда круглой или овальной формы, с невысокими краями для различных надобностей (для мытья посуды, стирки белья, для помоев); 2. *диал.* обжора, ненасытная утроба – ***ЛАХХАН (таса мар шыв валли йывăçран тунă савăт)

Невестка – кин (ывăлăн арăмĕ); Бранить – вăрçма тытăнчĕ;

Слаживает – йĕркелесе тăвать, ăсталать

***__7 слайд__*. Инструктаж (ĕç йĕрки).** 1. Панă Венн унки мелĕпе усă курса Г.Волковăн «Ăслă ача» калавĕпе Л.Н.Толстойăн «Старый дед и внучек» («Ватă старикпе

мăнукĕ») юмахне танлаштарăр. Пĕрпеклĕхсене палăртакан сăмахсемпе сăмах майлашăвĕсене уйрăм çавракана, пĕрпеклĕхсене ВАРРИНЕ çырăр. 2. «Культура çыхăнăвĕ» таблицăна çырса тултарăр.

1-мĕш ушкăн валли

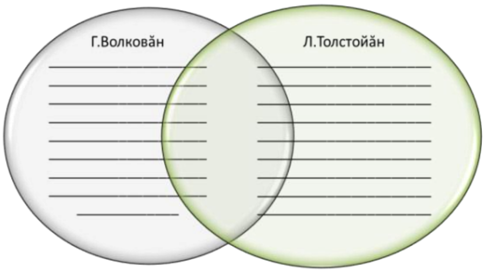

***<u>8 слайд</u>*.** **2-мĕш ушкăн валли**

Г.Волковăн «Ăслă ача» калавĕ	**Л.Н.Толстойăн „Старый дед и внучек“ („Ватă старикпе мăнукĕ“ юмах)**
пĕрпеклĕхсем	
4 сăнар: ватă старик, ашшĕ-амăшĕ, арçын ача	4 сăнар: ватă старик, ашшĕ-амăшĕ, арçын ача
Тĕп сăнар – ача	Тĕп сăнар – ача
Ашшĕ-амăшĕ йăнăш тăвать	Ашшĕ-амăшĕ йăнăш тăвать
Ача ватă çынна (ватă ашшĕне) хисеплеме вĕрентет	Ача ватă çынна (ватă ашшĕне) хисеплеме вĕрентет
уйрăмлăхсем	
Хайлав ячĕ – **«Ăслă ача»**	Хайлав ячĕ – **„Ватă старикпе мăнукĕ“**
Жанрĕ – калав	Жанрĕ – юмах
Ачан ячĕ çук	Ачан ячĕ – Миша
Ватă ашшĕне çырмана кайса ярасшăн	Ватă ашшĕне лахханран çитересшĕн
Ача çырмаран çунашкана анса илет	Ача ашшĕ-амăшне ватăлсан çитерме лаххан тăвать

***<u>9 слайд</u>*.** **Инструктаж (ĕç йĕрки).** Икĕ хайлава танлаштарса ансăр-анлă ыйтусем çине хуравлăр.

Ансăр ыйтусем	**Анлă ыйтусем**
Икĕ хайлав тăрăх	
1. Ĕçсем ăçта пулса иртеççĕ? *(килте, çемьере)* 2. Хăш хайлавра ачан ячĕ пур? *(Л.Толстойăн юмахĕнче – Миша)* 3. Кам ватăпа тӳрккес калаçать? *(кинĕ)* 4. Хайлавсенче мĕнле ыйту хускатнă? *(ватă ашшĕне хисеплеменни)*	1. Хăш хайлавра „7-8 çулхи ачи“ тенĕ? *(Г.Волковăн „Ăслă ача“ калавĕнче)* 2. Ача ашшĕ-амăшĕн тыткаларăшне курса ырра е усала вĕренет? *(усала)* 3. Çак хайлавсем пире ырра е усала вĕрентеççĕ? *(ырра)* 4. Çак хайлавсем пире мĕнле пулма вĕрентеççĕ? *(атте-аннене темле пулсан та хисеплесе пăхма)*

***<u>10 слайд</u>*.** Г.Волковăн «Ăслă ача» калавĕпе Л.Н.Толстойăн «Старый дед и внучек» («Ватă старикпе мăнукĕ») юмахĕнче авторсем мĕнле ыйту хускатнă? *(ачасем хăйсен шухăшне калаççĕ, пĕтĕмлетсе параççĕ)*

Çапла, ватта сума сунни,
Кахалланмасăр пулăшни,
Сĕнӳ-канаш унран ыйтни –
Ак çакă пулĕ чăн пахи.

Вĕрентекен: Кашни кил-йышра ваттисем пурах. „Ватти пур та, латти (йĕрке) пур“ теççĕ халăхра. Ĕлĕкрех çемьесем йышлăрах пулнă, тепĕр чухне пĕр килте харăсах тăватă ăру çыннисем пурăннă.

***11 слайд*. Инструктаж (ĕç йĕрки**): слайд çинчи ӳкерчĕксене тимлĕ сăнаса пăхăр та ыйтусем çине хуравлăр:

- Панă ӳкерчĕксенче миçе ăру сăнланнă? Кам-кам?
- Ӳкерчĕксенче миçе халăх çыннисем сăнланнă?
- Ӳкерчĕкри çынсен сăн-пичĕ мĕнле?
- Пĕр ӳкерчĕкĕ ыттисенчен мĕнпе уйрăлса тăрать?
- 4 ӳкерчĕке те пĕрешкел ят пама пулать-и? Мĕнле ят?

Ачасен хуравĕсем*:* *(юлашки хурав)* Туслă çемье: асанне-асатте, анне-атте, ача-пăча.

***12 слайд*.** *Суйлав диктанчĕ.* **Инструктаж (ĕç йĕрки**): „Туслă çемьере мĕнле хутшăнусем пулмалла?“ ыйтăва тивĕçтерекен сăмахсене суйласа илсе çырăр. *Туслă çемьере çапла хутшăнусем пулмалла: ...*

Усă курмалли сăмахсем: **пĕр-пĕрне ăнланни**, вăрçăнни, **итлени**, алхасни, **хисеплени**, кӳрентерни, **пулăшни**, ăмсанни, **кăмăллăн калаçни**, тавлашни, **канашлани,** харпăр хăйĕншĕн тăрăшни, **пĕр-пĕрне упрани**, итлеменни, **юратни,** харкашни, **хӳтĕлени**, ĕненменни, **каçарни**, суйни.

Вĕрентекен: Çапла, ачасем, кашни çемьерех килĕшӳлĕх пултăрччĕ. Туслă çемье – кашни çыннăн хӳтлĕхĕ. Эпĕ сире Геннадий Волковăн „Килти çил-тăман“ калавне итлесе пăхма сĕнетĕп.

Килти çил-тăман

Çанталăк сивĕ тăнă. Куç уçма çук çил-тăман вĕçтернĕ. Пĕр çамрăк çын урампа иртсе пынă май пĕрене çинче старик ларнине курах кайнă. Вăл темĕн çинчен шухăшланă пулнă. Çамрăк çын ун патне пырса:

– Мучи, мĕн туса ларатăн урамра çил-тăман вăхăтĕнче? – тесе ыйтнă.

– Эй, ачам, эсĕ пурнăçа чухласа илейместĕн-ха. Тулти çил-тăвăл мĕн вăл?.. Пӳртре вара ывăлпа кин харкашаççĕ, ниçта чарма çук: ку чăнласах та хăрушă çил-тăвăл.

Яланах асту, ачам: тулти çил-тăвăл килтинчен лăпкăрах. Кил-йышра харкашу тухсан çуртран тухса тарас килет. *(Г.Волков)*

Вĕрентекен: Г Волков текстĕнче мĕнле шухăша ытарлă каланă? *(ачасен хуравĕсем)*

V. Кану вăхăчĕ: *(13 слайд)*

Инструктаж (ĕç йĕрки): ура çине тăмалла, юлташсемпе вĕрентекен кăтартакан хусканусене туса пымалла.

Ялан кăмăллă пулар, *(пĕр-пĕрин еннелле çаврăнса йăл кулни)*
Пĕр-пĕрне ырă сунар, *(пуç сĕлтсе илни)*

Тус-юлташлă пурăнар. *(пĕр-пĕрне алă пани)*
Ыр йăлана манар мар: *(алăсене малалла, унтан айккинелле)*
Атте-аннене савар, *(алăсене кăкăр умне хĕреслĕ тытса)*
Ваттисене тав тăвар. *(алла кăкăр çине хурса)*
Пиртен курччăр пархатар. *(пуç тайни)*

Словарь ĕçĕ: пархатар – благо, добро, благополучие, счастье, польза (ырăлăх, телей, тав туни)

VI. Пĕтĕмлетӳ тапхăрĕ – ачасен ăнланăвĕпе хăнăхăвне çирĕплетни.

***14 слайд*. Вĕрентекен:** Çапла, ачасем. Чăваш халăхĕн ĕмĕрсем хушши пыракан ырă йăла, этемĕн чи пысăк тивĕçĕ вăл – ваттисене, атте-аннене хисеплесси; ватăлнă ашшĕ-амăшне хисеплесе пăхасси. Кашни халăхăн çак вĕренӳ яланах пĕлтерĕшлĕ пулнă, пур, пулать те.

Инструктаж (ĕç йĕрки): „Почитай отца и мать“ видеофрагмента пăхса ăша хывăр, хăвăр шухăшăра палăртăр. (https://disk.yandex.ru/i/Flk5HLjEx_aUtg) *(ачасем видеофрагментра курни-илтни урокра паллашнă текстсен, тунă, тишкернĕ ĕçсен шухăшĕпе пĕр кĕвĕллĕ пулнине пĕтĕмлетсе калаçççĕ)*

VII тапхăр. Рефлекси. *15 слайд*.

Вĕрентекен: Эсир паян урокра ĕçлени мана питĕ килĕшрĕ. Маттурсем. И.Я.Яковлев калашле, килĕштерсе тунă ĕç пысăк усăллă. Сире хастар ĕçленĕшĕн тав тăватăп. **Инструктаж (ĕç йĕрки)**: Сăмах вĕççĕн урокри хăвăр ĕçе, кăмăлăра палăртса шухăшăра пĕр-пĕрне пĕлтерĕр.

Урок мана...	**Урокри хамăн ĕçпе эпĕ...**	**Хам ĕçе хаклани**
Хумхантарчĕ	кăмăллă (е кăмăлсăр	*„5“*
тарăн шухăша ячĕ	çак ĕçе лайăх (е япăхрах) турăм	*„4“*
тĕлĕнтерчĕ	çак ĕç ытларах килĕшрĕ (е килĕшмерĕ)	*„3“*
кăмăла кайрĕ	нимĕн те ĕçлемерĕм	
Хăвăн сăмахусене кала!	*Хăвăн сăмахусене кала!*	

VIII тапхăр. Киле ĕç пани *(пĕрне суйласа илĕр)* ***16 слайд*.**

1. „Пирĕн туслă çемье“ сăн ӳкерчĕксем туса презентаци йĕркелĕр.
2. „Пирĕн туслă çемье“ сочинени çырăр.
3. Тутар халăхĕн „Виçĕ хĕр“ юмахне вулăр та унăн тĕп шухăшне çывăх чăвашла ваттисен сăмахне палăртăр. *(Аçу-аннӳне хисепле, хăвнах ырă пулĕ)*